

T.C. DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

0907-BY-92-017-096

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ
VII

İZMİR

1992

FARKLI KIRAATLERİN TEFSİR'DEKİ YERİ

Dr. Rahim TUĞRAL

Bilindiği gibi Kur'ân ayetleri, Allah Teâlâ tarafından Hz. Peygamber'e değişik zamanlarda ve çeşitli şekillerde 23 seneye yakın bir sürede indirilmiştir.

Hz. Peygamber, kendine vahyedilen Kur'ân âyetlerini okuyup ezberleme ve yazı ile tesbit hususunda son derece titiz davranmış ; sahâbe de aynı hassasiyeti göstererek âyetleri okuyup yazmışlar, ezberlemişler ve Hz. Peygambere indirildiği şekliyle muhafazası için üstün bir gayret sarfetmişlerdir.

Ayrıca Hz. Peygamber ile Cebrâil'in, Kur'ân âyetlerini her sene Ramazan ayında karşılıklı okuyup dinleştirmeleriyle ¹ başlayan "arz-ve semâ yolu", Peygamber-Sahâbe, Sahâbe-Tâbilin, Tâbiin-Teba-i Tabiin ve her devirde nesilden nesile devam etmiş ; talebe-üstâd arasında Kur'ân âyetleri karşılıklı okunup dinlenilmiş ve naklen, mütevâtiren, eksiksiz ve ziyadesiz günümüze kadar intikal etmiştir ².

Hz. Peygamber kendisine Kureyş Lehçesiyle indirilen Kur'ân âyetlerini ³, ashabına yedi harf çerçevesinde çeşitli şekillerde okumalarına müsaade etmiştir ⁴.

Ruhsat, genişlik ve kolaylığın esas olduğu bu yedi harf sayesinde Kur'ân'ın çeşitli kabileler arasında zorlanmadan kolayca okunması, öğretilmesi ve anlaşılması sağlanmıştır.

1 Buhârî, Sahîh, İstanbul, 1979, Fedâilu'l-Kur'ân, 7(VI, 101-102) ; Savm, 7, (II, 228) ; Ahmed b. Hanbel, Musned, Beyrut, 1313 H., I, 231, 275-276, 325-326, 362-363 ; II, 399.

2 İbnu'l-Cezerî'nin Gâyetu'n-Nihâye fi Tabakâti'l-Kurrâ ve Zchebi'nin Ma'rifetu'l-Kurrâi'l-Kibâr adlı eserleri araştırılıp Kurrâ'nın hayatı incelendiğinde, Kur'an kırâatinin sahâbeden başlayarak nesilden nesile nasıl intikal ettiği görülebilir.

3 Buhârî, Fedâil'ü'l-Kur'ân, 2 (VI, 97) ; Menâkıb, 3(IV, 156).

4 Buhârî, Fedâil'ü'l-Kur'ân, 9 (VI 100) ; Müslim b. el-Haccâc, Sahîhu Muslim, Tahkîk : M. Fuad Abdul-Bâkî, 1956, Salâtu'l-Musâfirin, 270 (I, 560) ; Ebû Dâvûd, Sunen, 1973, Salat 21 (II, 161) ; Nesâî, Sunen,, Beyrut,, tarihsiz, İfütâh, 37 (II, 153).

Genellikle lehçe, şive ve ses aksanına yönelik olan âyetlerdeki farklı okuyuşlar sahâbeden tâbiin halkasına intikal etmiş ve hicrî II. asırda Kur'ân kırâatinde otorite ve İMAM kabul edilen kişiler tarafından bir bir tesbit edilmiş ; hiç bir kırâatın kaybolmasına meydan verilmemiştir⁵.

Yeri gelmişken burada yedi harf hakkındaki görüşümüzü özet olarak belirtmek isteriz.

Hz. Peygambere fasih olarak Kureyş lehçesiyle indirilen Kur'ân âyetlerini aynen okuyup ezberlemede ashâbın seviyesi farklıdır. Değişik lehçe ve şivelere sahip olan Mekkelisi Medinelisi, Necidlisi Yemenlisi, Medenisi Bedevisi, yaşlısı genci başlangıçta âyetleri aynı kalıplarıyla ezberlemeye ; kelimeleri aynı fasih lehçeyle telaffuz etmeye mecbur edilmemişlerdir. Aksine kendi lehçeleriyle okumalarına ve ezberlemelerine ruhsat verilmiştir. Kabilelerin kendi şive ve lehçeleriyle okumalarına müsaade edilen hususu iki ana grupta inceleyebiliriz :

1. Âyetlerde bazı kelimelerin müteradifleriyle ezberlenmesine müsaade edilmesi :
كالمهن . زقية yerine صيحة . سفراً veya مشواً yerine مرواً . فامضواً yerine فاسعواً
طعام الفاجر yerine طعام الأثيم . أقبيلٌ تعال veya هلمٌ . وحللتنا yerine ووضعنا . كالصوف
gibi .

Buna göre Kur'ân ayetlerinde önemli olan mânâdır ve O'nun yaşanmasıdır. Dolayısıyla ashâba, âyette geçen bazı kelimeler yerine, kendi lehçelerinde eş anlamlı kelimeler kullanarak ezberlemelerine müsaade edilmiştir. Zira başlangıçta, dili tamamen kendi lehçesine yatkın olan ve fazla okuma-yazma bilmeyen bir toplumda bu zorunlu idi. Zamanla çevre, eğitim ve öğretim faktörü ile birlik sağlanmış ve gerçek münzel olan *İlâhi Metni* okumaları temin edilmiştir⁶.

Gerçi bu eş anlamlı lafızların ya Hz. Peygamber ya da sahabe tarafından ayetlere yapılmış tefsiri mahiyette birer sözcükten ibaret olduğunu söyleyenler de olmuştur⁷.

2. Âyetlerde, "kalıp" aynı olmak şartıyla, bazı kelimelerin nokta, hareke, sükûn ve ses tonu itibariyle farklı telaffuzuna müsaade edilmesi :

5 Bkz. İbnü'l-Cezerî, en Neşr Fi'l-Kıraati'l-Aşr, Mısır, tarihsiz, I, 8-9.

6 Bkz. Celâlu'd-Dîn es-Suyûtî, el-İtkan fi Ulûmi'l-Kur'ân, Tarceme : Sâkıp Yıldız, Hüseyin Avni Çelik, İstanbul, 1987, I, III ; Süleyman Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, İstanbul, 1988, I, 51, 40.

7 Sahihu Muslim bi Şerhi Nevevi, Mısır, 1349, VI, 109 ; İbn Hacer el-Askalani, Fethu'l-Bâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî, Beyrut, tarihsiz, IX, 27.

وما يُخَادِعُونَ ve وما يَخْدَعُونَ kelimesinin مَا يَخْدَعُونَ ve مَا يَخْدَعُونَ kelimesinin مَا يَخْدَعُونَ ve مَا يَخْدَعُونَ kelimesinin مَا يَخْدَعُونَ olarak okunmaları ; تَرْضَى kelimesinde ضَى (da)hecesinin hem tahkîk hem de imâle ile, أَنْتُمْ kelimesinde ikinci hemzenin tahkîk ve teshil ile; صراط kelimesindeki ص (sâd) harfinin hem sâd, hem sin, hem de zâ'ya işmâm edilerek okunmaları gibi.

Âyetlerdeki bu çeşit farklı okunuşlara, kırâat literatüründe, *Kırâat Farklılıkları* denilmektedir⁸. Görüldüğü üzere Kırâat İmamları tarafından tesbit edilen mûtevâtir kırâatler imâle, teshîl, tahkîk, idğâm, ibdâl ve med gibi kelimelerin sadece telaffuzuna yönelik bazı farklılıklar gösterdiği gibi ; harf ve hareke farklılığı olanları da vardır⁹.

Kelimelerin sadece telaffuzuna yönelik olanlar, mahalli şive ve ses aksanları ile ilgilidir ki, kelime aynı kelimedir.

Fakat harf ve hareke farklılığı bulunan kırâatler, kelimelerin farklı bir anlam kazanmasına sebep olur ise de, kesinlikle âyetlerde bir çarpıklık ve tezat teşkil etmez. Aksine her bir kırâat, âyete değişik açılardan bakılmasını sağlamakta ve mânâ zenginliği kazandırmaktadır.

Hal böyle olunca, her devirde yetişen müfessirler bu kırâatler ışığında âyetlere yeni açıklama ve yeni yorumlar getirmişlerdir. Nitekim Taberî, Keşşâf, Kurtubî, Razi, İbn Kesîr gibi çeşitli devirlerin tefsir otoritesi olan Müfessirler, tefsirlerinde kırâat farklılıkları üzerinde de durmuşlar ve bunlar ışığında birbirinden güzel manalar vermişlerdir.

Günümüz müfessirleri, dolayısıyla Türkçe Tefsir yazarlar da bu kırâat farklılıklarını gözardı edemezler ; etmemelidirler. Özellikle değişik anlamlara gelebilen kırâat farklılıklarını yeri geldikçe zikredip, ya bunların ışığında yeni yorumlar yapmalıdırlar ; ya da onları okuyan ilim adamlarının zihninde yeni çağrışımlar, değişik açıklamalar yapmalarına imkan sağlamalıdırlar. Nitekim Elmalılı M. Hamdi Yazır başta olmak üzere Süleyman Ateş ve İsmail Cerrahoğlu gibi günümüz ilim adamları, yaptıkları tefsirlerde yeri geldikçe farklı kırâatlere işaret etmişlerdir.

Elmalılı, tefsirinin mukaddimesinde, "tarz-ı tahrir" başlığı altında, tefsirini nasıl yazdığını ve nelere dikkat ettiğini yedi madde halinde sıralamış ve bu esaslar üzerine

8 Ebû Şâme, el Murşidu'l-Vecîz, Tahkik : Tayyar Altıkulaç, Beyrut, Tarihsiz, 89-90.

9 Bkz. Ebu Amr ed-Dânî. et-Teysîr fi'l-Kırâati's-Seb', Tahkik : Otto Pretzl, İstanbul, 1930, s. 16-222.

yürümeye çalıştığını beyan etmiştir. Dikkate aldığı bu yedi esastan biri de "Mutevâtir olan On Kırâat"tir. Dolayısıyla Elmalılı değişik manalara gelebilecek kıraat farklılıklarına yer yer işaret etmiş ve buna göre de gereken açıklamaları yapmıştır ¹⁰. Yine tefsir yazarlarımızdan Süleyman Ateş, âyetlerde geçen Kırâat farklılıklarını, liste halinde, basılmakta olan tefsirinin her cildinin sonuna ilâve etmiştir. Bir Müfessir, Kur'ân âyetlerini tefsir ve te'vil ederken, kırâat farklılıklarını bilmek ve onları da gözönünde bulundurmak durumundadır. Kırâat farklılıklarına işaret edilmeden yapılan tefsir, kanaatimizce eksik ve noksandır.

Türkçe Kur'ân meâli ve tercemesi yapan ilim adamlarımız da, kırâat farklılıklarına âzami ölçüde dikkat etmeli ve bu farklı okunuştan doğabilecek manayı ya parantez içinde belirtmeli ; ya da dipnotta bunlara işaret etmeli ve tek bir kırâate bağlı kalmamalıdır.

İşte bu incelmemizde, özellikle harf ve hareke yönüyle kırâat farklılığı bulunan bazı âyetleri ele alarak, önce bunların Kırâat İmamlarına göre okunuşlarına ve hangi anlamlara geldiğini tesbit etmeye ; daha sonra da tefsirlerde yapılan yorumları dikkate alarak âyetlerin meâllerini vermeye ve görüşlerimizi belirtmeye çalışacağız. Şimdi örnek olarak seçtiğimiz şu âyetleri dikkatle inceleyelim.

1. ملك يوم الدين [Fâtiha (1), 4]

Âyetteki ملك kelimesi, Kırâat İmamlarından Âsım, Kısâî, Ya'kub ve Halef'in tesbitlerine göre مَالِك ; Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Hamza ve Ebû Cafer'in tesbitlerine göre de مَلِك şeklinde okunmaktadır ¹¹.

مَالِك "Sahip" demek olup; ملك Sultan ve Hükümdar" anlamındadır ¹². Bu durumda مَالِك يوم الدين okunduğunda "Din gününün sahibi..." ; مَلِك يوم الدين şeklinde okunduğunda ise "Din gününün sultanı ve hükümdarı ..." anlamına gelmektedir.

Bu iki kırâat sayesinde, namazların her rekatında okudumuz bu âyet, bize Allah Teâlâ'nın iki özelliğini devamlı hatırlatmaktadır :

a. Allah Teâlâ, yerde ve gökte bütün varlıkların, gerçek hâkimi ve sultanı olması hasebiyle *Mutlak Melik*'tir ; dileğini yapmaya *Kâdir*'dir.

10 M. Hamdi Yazır : Hak Dini Kur'ân Dili, İstanbul, 1935, Mukaddime, 19-20.

11 en-Neşr, I, 271 : et-Teyfîr, 18.

12 İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, Beyrut, 1955, X, 491-492.

b.Bütün varlıkların hakiki sahibi olması itibariyle de Cenâb-ı Hak *Mutlak Mâlik*'tir ; her türlü tasarruf ve salahiyet sahibidir ¹³.

Meliklik, Allah'ın zatına ; Mâliklik ise fiillerine mahsus birer özelliktir, diye de belirtilmiştir ¹⁴.

Kur'ân'da ¹⁵ قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكُ الْمَلِكِ تَوَهَّي الْمَلِكِ مِنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعِ الْمَلِكِ مِنْ تَشَاءُ , âyetiyle Allah Teâlâ'nın, mülkün mâliki, gerçek sahibi olduğu, dilediğine verip, dilediğinden alma yetkisine sâhip bulunduğu belirtilirken ; ¹⁶ مَلِكِ النَّاسِ , ¹⁷ فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكِ الْحَقُّ , ¹⁸ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ , ¹⁹ يَسْبِغُ لَكَ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكُ , ayetleriyle de yerde ve gökteki bütün varlıkların gerçek sultanının Allah Teâlâ olduğu açıkça bildirilmektedir.

İşte Kur'ân'ın başka âyetlerinde ayrı ayrı belirtilen Allah'ın bu iki özelliğini, (Melik-Mâlik) sadece Fâtiha sûresinin *مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ* âyetinde iki kirâat sayesinde, birlikte görmekteyiz.

Neticede Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın *مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ* kirâatiyle, "Mahşer gününün tek ve mutlak sahibi " ; *مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ* kirâatiyle de yine "mahşer gününün tek hâkimi, gerçek adaleti tecelli ettirecek olan mutlak sultanı ve hükümdarı olduğu belirtilmektedir ²⁰.

2. وانظر الى العظام كيف ننشزها ثم نكسوها لحما [Bakara (2) 259]

Âyette geçen *ننشزها* kelimesi, Ibn Âmir, Âsım, Hamza, Kısâî kirâatlerinde *ننشزها* ; diğer kirâatlerde *ننشزها* olarak okunmaktadır ²¹

انشاز ise, "dirtirmek" anlamını ifade eder ²². Hemen hemen bütün müfssirler de aynı anlamları vermişlerdir. ²⁴

13 Elmalılı, I, 92.

14 Şekânî, Fethu'l-Kadir, Mısır, 1964, I, 22.

15 Âl-i İmrân (3), 26.

16 Nâs (4), 2.

17 Mu'minûn (23), 116 ; Tâhâ (20), 114.

18 Haşr (59), 23.

19 Cum'a (62), 1.

20 Kurtubî, el-Câmi' Li Ahkâmi'l-Kur'ân, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1967, I, 140-141.

21 en-Neşr, I, 231 ; et-Teysîr, 82.

22 Lisânu'l-Arab, VII, 285.

23 Aynı Eser, VII, 61.

24 Râzî, et -Tefsîru'l-Kebîr, Mısır, 1937, VII, 36 ; Kurtubî, III, 295-296 ; Şevkânî, I,280 ; Taberî, Câmiu'l-Beyân, Mısır, 1968, III, 43-44.

Bu âyette نُشْرُهَا kıraatiyle "kemiklere bak! Nasıl onları kaldırıp birleştiriyor ve yerli yerine koyuyoruz" anlamına verirken ; نُشْرُهَا kıraatiyle de "..... .. nasıl onları diriltiyoruz " şeklinde ifade etmiş oluruz. نُشْرُهَا ve نُشْرُهَا kelimeleri nasıl aynı kalıpta iç içe ise, yani nokta ve hareke farkıyla aynı kalıpta bir bütünlük arz ediyorsa ; ifade ettikleri anlamlar da birbirinden ayrılmaz niteliktedir. Zira kemiklerin diriltilebilmesi için, önce bir tertib ve düzen içinde bir araya getirilmesi, birleşmesi ve dizilmesi gerekir ²⁵. Yani Allah Teâlâ, önce kemikleri belli bir tertib ve düzen üzerine yerleştirip dizmiş ; sonra da üzerlerine damarları, sinirleri, etleri ve derileri yayarak koymuştur. Böylece onlara can verip, diriltmiştir ²⁶.

Bu durumda her iki kıraati birlikte gözönünde bulundurarak ayeti şöyle terceme edebiliriz :

"Kemiklere de bak ! Nasıl onları birleştirip yerli yerine koyarak, canlı hale getiriyoruz. "

3. وان كنتم مرضي او علي سفر او جاء احد منكم من الغائط او لستم النساء فلم تجدوا ماء فتيمموا صعيدا طيبا . (Nisa (4),43 ; Maide (5), 6) .

27 لَأَمْسْتُمْ . لستم kelimesinde iki kırâat göze çarpmaktadır: İlk bakışta kelimelerin zahirinden لَمَسَ el ile dokundu, ten tene dokundu ; لَمَسَ ise cimâ etti, cinsi münasebette bulundu" şeklinde bir mânâ anlaşılıyorsa da لَمَسَ fiili aynı zamanda mecâzî olarak cimâ etmek manasını da ifade ettiğinden, her iki kırâat, neticede aynı hususu belirtir. Zira gerek sözlüklerde, gerekse tefsirlerde her ikisinin, "cimâ etmek" anlamında kullanıldığı da kaydedilmiştir ²⁸.

لَمَسَ kelimesinin hem لَمَسْتُمْ hem لَأَمْسْتُمْ şeklinde okunması âyete değişik yorumlar getirmiştir.

İbn Abbas, Hasan'ul-Basri, Mücâhid, Katâde, ve Ebû Hanife, "bundan kasıt cimâdır", derken ; İbn Mes'ud, İbn Ömer, Şa'bi, Nahal ve Şâfiî ise " iki kişinin birleşmesidir, cimâ' olup olmaması önemli değildir." demişlerdir. Bu durumda Ebu Hanife'nin benimsediği görüşe göre "kadın tenine (mücerred) el ile dokunmak abdesti bozmaz iken, Şâfiî'nin benimsediği görüşte ise "abdesti bozmaktadır ²⁹.

25 Kurtubî, III, 296.

26 Râzi, VI, 36.

27 Hamza, Kısâi ve Halef لَمَسْتُمْ ; diğer Kırâat İmamları لَأَمْسْتُمْ şeklinde okumuşlardır. (en-Neşr, I, 250 ; et- Teysîr, 96).

28 Lisânu'l-Arab, VIII, 93 ; Kurtubî, V, 223 ; Şevkânî, I, 470 ; Taberî, V, 101-108.

29 Râzî, X, 112. Ayrıca bkz. Elmahlî, II, 1358-1359 ; Celal Yıldırım. İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri, İzmir, tarihsiz, III, 1318.

4. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا [Nisâ (4), 94]

İmam Âsım'ın da içinde bulunduğu çoğu Kıraat İmamlarının فَتَبَيَّنُوا şeklinde okuduğu kelimeyi, Hamza, Kısâî, Halef فَتَبَيَّنُوا olarak okumuşlardır³⁰.

Tebeyyün ve tesebbüt, bir işte acele etmeyip, teennî ile hareket edilmesini ifade eden, birbirine yakın anlamlı iki kelimedir³¹. Ayrıca "tesebbüt" fiiline, "müşâvere etmek, araştırmak ayapmak ve acele etmeyip işi sağlama bağlamak" anlamları da verilmiştir³².

Elmalılı'da, her iki kıraat ışığında âyete şu mânâ verilmiştir :

"Ey Ehl-i İmân ! Allah yolunda adım attığınız, gazâ ile hareket ettiğiniz vakit, فَتَبَيَّنُوا : Tebeyyün ve vüzûh arayınız, alelacele şüphe ve tevehhüm üzerine zaif te'villerle değil, teennî ve yakin ile kılıç vurun. فَتَبَيَّنُوا : iyi tutunuz, ayağınızı denk atınız, sağlam basınız, acele ile çürük tahtaya basmayınız, ayağınız kaymasın³³.

Nitekim bu iki kıraat ışığında Şevkânî'de şu ifade yer almaktadır :

"Hazarda ve seferde (birini) öldürme işinde tebeyyün ve tesebbüt hiç şüphesiz vaciptir. bu hususta hiç bir ihtilaf yoktur³⁴.

Görülüyor ki, âyetin her iki kıraate göre okunmasında herhangi bir tezat görmek mümkün değildir. Aksine âyetin ruhuna tam bir uygunluk arzettekilerdir.

5. وَهُوَ الَّذِي يَرْسِلُ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ [A'râf (7), 57 ; Furkân (25), 48]

Âyetteki بُشْرًا kelimesini Âsım بُشْرًا ; İbn Âmir نُشْرًا ; diğer kıraat imamları da نُشْرًا olarak tesbit edip okumuşlardır³⁵.

بُشْرًا kelimesinin cem'i olup "müjdecî" demektir. نُشْرًا ve نُشْرًا kelimeleri ise "neşriyatçı, yayıncı" anlamındaki نَاشِرٍ in cem'idir³⁶.

30 en-Neşr, II, 251; et-Teysîr, 97.

31 Lisânu'l-Arab, XIV, 216.

32 Aynı Eser, II, 323 ; Râzi, XI, 2 ; Kurtubî, V, 337-338 ; Taberi, V, 225.

33 Elmalılı, II, 1425.

34 Şevkânî, I, 501.

35 en-Neşr, II, 269-270 ; et-Teysîr, 110.

36 Elmalılı, V, 3599 ; Şevkânî, III, 214 ; Ayrıca Bkz. Taberi, VIII, 209.

"Rahmetinin önünde rüzgarları, (bulutları yayıcı ve) müjdecisi olarak gönderen O (Allah) tır. "şeklinde mana verebileceğimiz bu âyette, بَشْرًا kelimesindeki kırâat farkı ile rüzgârların ik özelliğinden bahsedilmektedir : Bunlardan biri müjdecisi, diğeri yayıcı. نُشْرًا kelimesiyle, rüzgârların havada yayıldığını ve bulutları da yaydıklarını; بَشْرًا kelimesiyle de "yağmur ve rahmet müjdecisi" olduklarını öğreniyoruz.

نُشْرًا kelimesine "hayat" manası da verilmiştir ³⁷.

Atmosferde yüksek basınçla alçak basınç alanlarının yer değiştirmesiyle, bir hava akımı ve yayılması ve hava sirkülasyonu meydana gelmektedir. Hava sirkülasyonu demek, rüzgarın yayılması demektir. Dolayısıyla meydana gelen ve yayılan bu rüzgar, bulutları da sürükleyip gökyüzüne yayacaktır.

Neticede, bulutları yayan rüzgârlar, yağmurun, rahmetin ve bereketin müjdecisi olması itibariyle hayatın ve canlılığın da kaynağıdır.

Rüzgârların meydana gelmesini tefsirinde anlatan Celal Yıldırım ³⁸, نُشْرًا ve نُشْرًا kırâatleriyle bağlantı kurmuş olsaydı, çok daha güzel bir yorum getirmiş olurdu, kanaatindeyiz.

Görülüyor ki, âyette bulunun üç ayrı kırâat, ne ifade, ne gramer, ne de anlam yönüyle hiç bir zıtlık meydana getirmemekte ; aksine birbirinden güzel anlamlar kazandırmaktadır.

6. قال قائل منهم لا تقتلوا يوسف والقوه في غيايت الجب يلتقطه بعض السيارة ان كنتم فاعلين 6. [Yûsuf (12), 15]... فلما ذهبوا به واحمرا ان يجعلوه في غيايت الجب [10]

Yûsuf sûresi 10. ayette ; Yûsaf'u öldürmeye kalkışan kardeşlerine, içlerinden birinin, O'nu öldürmemelerini, kuyunun derinliklerine bırakmalarını istediği, böylece bir kervanın O'nu bulabileceği belirtiliyor. 15. âyette de Yûsuf'u götürüp, kuyunun derinliklerine bırakmayı kararlaştırdıkları anlatılıyor.

Her iki âyette غيايت الجب terkindeki غيايت kelimesi hem müfred ³⁹, hem de

37 Râzî, XIV, 138-140.

38 Asrın Kur'ân Tefsiri. IV. 2142-2143.

39 غيايت الجب : Ebû Amr, İbn Âmir, İbn Kesîr, Âsım, Hamza, Kısâî, Ya'kub ve Halef'in kırâatleri (en-Neşr, I, 293).

cemi ⁴⁰ olarak okunmaktadır. "Ġayâbe" kelimesi, "dip, derinlik" anlamına gelmektedir ⁴¹. Bu kuyu, ya suyu olmayan kör bir kuyu olmalı, ya da boğulmaması için Yûsuf, kuyu boşluğuna (derinliğine) bir iple sarkıtılmalı ki, âyetteki *يَلْتَقِطُهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ* cümlesine uygun düşsün. Bunun için *غِيَابَت* kelimesine "boşluk, derinlik" anlamı verildiğinde hem *غِيَابَتِ الْجِبِّ* hem de *غِيَابَاتِ الْجِبِّ* kırâatlerine daha uygun olur kanaatindeyiz.

Nitekim 19. âyette ifade edildiği gibi, bir kervan gelip, sucularını gönderiyorlar. Sucu, kovasını kuyuya saldığında, kuyu boşluğunun bir bölgesinde iple sarkıtılmış Yûsuf'u görüyor, güzelliğini farkediyor ve *يَا بَشْرِي هَذَا غَلَامٌ* diye bağıyor ⁴².

Burada bir kırâat farkından daha bahsetmek yerinde olacaktır.

Âsım, Hamza ve Kısâî'den oluşan Kûfeliler *يَا بُشْرِي* (Hey! Müjde!) kırâatini benimserlerken, diğer Kırâat İmamları *يَا بُشْرَايَ* (Hey! Ne mutlu bana) şeklinde okumuşlardır ⁴³.

Bu iki kırâate göre, sucu kuyudan bir çocuk bulmakla önce kendisi mutluluktan uçuyor, (*يَا بُشْرَايَ*); sonra da bu müjdeyi arkadaşlarına duyuruyor. (*يَا بُشْرِي*)

7. *ارسله معنا غدا يرتع ويلعب وانا له لحافظون* [Yûsuf (12), 12]

İbn Kesîr, Ebû Amr ve İbn Âmir *نَرْتَعُ وَنَلْعَبُ* "gezelim, oynayalım" Âsım, Hamza, Kisâî, Ya'kup ve Halef *يَرْتَعُ وَيَلْعَبُ* "gezsın oynasın"; Nâfi ve Ebû Ca'fer de "deve ve koyun gütmek" anlamındaki *رعي* kökünden ⁴⁴ olmak üzere *يَرْتَعُ وَيَلْعَبُ* "deve-koyun gütsün, oynasın" şeklinde okumuşlardır ⁴⁵.

Bu üç kırâat birlikte mûtâlea edildiğinde ; onların hep beraber kırlara giderek gezip oynayacakları (*نَرْتَعُ وَنَلْعَبُ*), dolayısıyla Yûsuf'un da gezip oynayacağı (*يَرْتَعُ وَيَلْعَبُ*) hem de gidecekleri yerde hayvan otlatacakları, deve veya koyun güdecekleri (*يَرْتَعُ وَيَلْعَبُ*) anlaşılacaktır.

40 Nâfi' ve Ebû Ca'fer kırâatleri (en-Neşr, I, 293).

41 İbrahim Mustafa vd. el-Mucemu'l-Vasit, II, 674.

42 Râzî. XVIII. 195 ; Taberî, XII, 167.

43 en-Neşr, I, 293 ; et-Teysîr, 128.

44 Mekkî b. Ebi Talib el-Kaysî, Müşkilu İrâbî'l-Kur'ân, I, 423 ; Ayrıca bkz. Râzî, XVIII, 96-97 ; Taberî, XII, 158-159.

45 en-Neşr. I. 293 ; et-Teysîr, 128.

8. [Yûsuf (12), 12] ورأته التي هو في بيتها عن نفسه وغلقت الابواب و قالت هيت لك

"Evinde bulunduğu kadın O'nu tuzağa düşürüp, nefsinden kâim almak istedi. Kapıları sıkıca kapattı ve "Haydi gelsene (senin için hazırlandım, süslendim) dedi..."

Nâfi, Ibn Âmir ve Ebû Ca'fer'in kırâatleri olan هَيْتُ لَكَ ile diğer Kırâat İmamlarının tesbiti olan هَيْتُ لَكَ kırâati "haydi gel" demektir ⁴⁶, Hişâm'dan bir rivâyette de "senin için hazırlandım, süslendim, güzelleştim" anlamında هَيْتُ لَكَ şeklinde okunmaktadır ⁴⁷.

Bu kırâat farklılıkları birlikte düşünüldüğünde, âyette Züleyhâ'nın Hz. Yûsuf'a karşı hareket ve davranışı daha iyi anlaşılmaktadır.

H.z. Yûsuf'u odasına çağırıp kapıları sıkıca kapatan Züleyhâ ; süslenmiş, güzel ve çekici bir hale gelmiş, yâni özel bir hazırlık yapmış ; bunun da "haydi gelsene ! " demıştır. Görülüyor ki, farklı kırâatler birlikte mütâlaa edildiğinde, durum daha da vuzûha kavuşmuş olmaktadır.

9. [Tekvir (81), 24] وما هو على الغيب بضنين

Nâfi', Ibn Âmir, Âsım, Hamza, Ebû Ca'fer, Ravh ve Halef'in tesbitlerinde dât ile بضنين olarak okunan kelime ; Ibn Kesir, Ebû Amr, Kisâi ve Ruveys'e göre zâ ile بضنين şeklinde okunmaktadır ⁴⁸.

"bahîl, cimri" ⁴⁹ ; ضنين ise "müttehem, ittiham edilmiş, zâif" demektir ⁵⁰.

Elmalılı Tefsirinde yer alan, bu âyetle ilgili açıklamayı aynen alıyoruz.

" وما هو على الغيب بضنين , Yâni O, meşhudünüz olan hususatta bahil olmadığı gibi ; gayba dair olan hususatta da kıskanç değildir. Müşahadenizden ve ilminizden gâib bulunan bilmediğiniz şeyleri haber verip bildirmekte bahillik etmez, kıskanç da değildir.

وما هو على الغيب بضنين (Zâ harfi ile olursa) iki manaya gelir :

46 el-Mucemu'l-Vasit, II, 1013.

47 Müşkil, I, 425-426 ; Kurtubî, IX, 163-164 ; Râzî, XVIII, 113. Ayrıca bkz. en-Neşr, I, 293-294 ; Teysîr, 128.

48 en-Neşr, II, 398-399 ; et-Teysîr, 220.

49 Lisânu'l-Arab, XVII, 160.

50 Aynı eser, XVII, 160 ; Ayrıca bkz. Kurtubî, XIX, 242 ; Taberî, XXX, 81-83.

1) Töhmüt manasına " O gayb üzerine maznûn, töhmütli değildir ; emin ve mevsuktur". Bu, birinci (ضنين) mana ile mütelâzımdır.

2) O, nefsinde kuvvesi zaif, hafızası çürük, vehm u zan ile söyler, heva ve hevese kapılır bir kimse değildir " 51.

Burada da, her iki kırâat, âyete her yönüyle tam bir uygunluk arzetymekte ve çok daha geniş bir anlam kazandırmaktadır.

SONUÇ

Görüldüğü üzere *Kırâat Farklılıkları*, Kur'ân âyetlerine açılan birer pencere, ya da onların farklı yönlerini aydınlatan birer ışık durumundadırlar. Bunlar, ne bazı okuyucuların yanlış okumasından, ne de bazı katiplerin yanlış yazmalarından ortaya çıkmış değildir ⁵². Herhangi bir kelimenin farklı hareke ve değişik harfle okunması asla ilim adamları ve Kırâat İmamlarının eliyle de olmamıştır. Kırâat farklılıkları, bizzat Hz. Peygamberden sahabeye ve daha sonraki nesillere "arz ve semâ" yoluyla karşılıklı okunarak nakledilmiştir.

Herhangi bir kelimedeki farklı kırâatler, tek bir kalıptaki o kelimenen değişik görüntülerinden ibarettir. Meselâ : Bakara sûresi 259 âyetteki نشرها kalıbındaki kelime, hem نشرها hem de تُنشرها şeklinde ; Yûsuf sûresi, 12. âyetteki برتع و يلعب kelimeleri برتع و يلعب ، برتع و يلعب ، برتع و يلعب şeklinde okunabilmektedir. Yani Hz. Peygamberden itibaren mütevâtiren ve naklen gelen bu kırâat şekilleri, aynı kalıptaki bir kelime üzerinde okunabilmektedir. Yoksa bir Kırâat İmamının, kendi insiyatifiyle istediği şekilde okuması söz konusu değildir. Herhangi bir Kırâat İmamının tesbit ettiği bir kırâat, mütevâtir bir senedle Hz. Peygamber'e kadar oluşmalı ve her devirde "arzan ve semâan" (عرضا و سماعا) okunagelmış olmalıdır. Arapça gramerle de tam bir uygunluk arzetymesi gereken bu kırâatler, Hz. Osman zamanında istinsâh edilen Kur'ân nüshalarının yazırlarıyla da aynı olmalıdır ⁵³.

51 Elmalılı, VII, 5622-5623. Ayrıca Bkz. Şevkâni. V. 392.

52 A. Jeferry, (Taraftından neşredilen) Mukaddemetân fi Ulûmi'l-Kur'ân, Mısır, 1954, 121-122, 171.

53 en-Neşr, I, 9.

İşte birkaç kırâatin, tek bir kalıpta hiç bir çelişki olmadan bulunabilmesi ve âyete çeşitli açılardan bakma imkanı sağlaması, O'nun bu yönüyle de mucize olduğunu göstermektedir. Eğer beşer eli karışmış, ya da bu kırâatler sonradan uydurulmuş olsaydı, *Kur'ân* çelişkilerle dolu bir kitap görünümünde olurdu. Başından sonuna kadar yüzlerce kırâat farkının bulunduğu Kur'ân âyetlerinde, ne ifade, ne gramer, ne de anlam yönüyle en ufak bir çelişki bulmak mümkün değildir.

Bu durumda her asırda olduğu gibi günümüzde de tefsir yazarlarının gözönünde bulundurması gereken en önemli hususlardan biri, bu kırâat farklılıklarını bilmesi ve bunların âyete ne gibi bir yorum ve nasıl bir bakış açısı kazandırdığını araştırmasıdır.

الملخص

ان الله عز و جل انزل القرآن علي نبيه محمد (ص) زهاء نيف و ثلث و عشرين سنة . و كان النبي (ص) يتلقي آيات القرآن حينما تنزل عليه و يريد ان يحفظها اصحابه و يكتبوها و يجمعوها . و كان النبي (ص) يعرض القرآن علي جبريل ايضا في كل سنة مرة . فلما جاءت السنة التي توفي فيها الرسول عرض القرآن علي جبريل مرتين . و هو يعلم القرآن لاصحابه و يفسر منه آيات و يوضح لهم مالم يكونوا يعلمون .

اما الصحابة و التابعون فهم قد فسروا القرآن ايضا برأيهم و بما كانوا يتلقونه من رسول الله (ص) . و بعدهم حاول المفسرون ان يبينوا الايات معتمدين علي الروايات المنقولة من الاخبار و الآثار من الصحابة و التابعين اضافة الي احاديث النبي (ص) . فينبغي للمفسر ان يعلم اسباب النزول و اقوال النبي (ص) و الصحابة المتعلقة بتفسير القرآن وكذلك يجب علي المفسر القراءات المختلفة لان القرآن انزل علي سبعة احرف لتقرأ الامة مايسر لها منه . فان في ذلك لرحمة من الله تعالي لعباده و رخصة لهم و تيسيرا عليهم لاختلاف لغاتهم و لهجاتهم و لذلك قال النبي (ص) لاحد المتناقشين في وجه القراءة « احسنت » وفي حديث اخر « اصبت » وفي اخر « هكذا انزلت من عند الله » . و بهذا تبين لنا ان اختلاف القراء جائز و صواب لان الصحابة كان بعضهم يحفظ القرآن كله و بعضهم نصفه و اقل منه كما ان بعضهم اخذ عن النبي (ص) حرفا واحدا و بعضهم اخذ حرفين او اكثر من ذلك . ولذلك كثر الاختلاف و نشأت القراءات المختلفة في آيات الله . فان كلا من هذه القراءات المختلفة لاسيما المتواترة تعد دليلا صحيحا في العلوم الدينية فلم يتطرق اليها احد بشئ يعارضها او يناقضها بل كل القراءات المتواترة يصدق بعضها بعضا . فلنشرح هذا بمثال ، مثلا في سورة الفاتحة (٣/١) « ملك يوم الدين » يجوز في قراءة اخري : « ملك يوم الدين » فالمعني : « صاحب يوم الدين » و يجوز في قراءة اخري : « ملك يوم الدين » اي « سلطان يوم الدين » . فهناك نري فان كلتا الكلمتين من ملك و المالك صفتان لله تعالي بمعنى ان الله سلطان يوم القيمة والحشر والميزان وصاحبه . فليست هاتان القراءتان متناقضتين عندنا لان كلا منها يؤكد بعضها بعضا فلذلك لا بد للمفسر ان يعرف مسألة الاحرف السبعة القراءات المختلفة و يفسر القرآن علي وفقها . فبحثنا في القراءات المختلفة الموجودة في كتب التفسير و اشرنا اليها في مقالتنا هذه باختصار .